

Радмило Вучић

ПСИХОЛОГИЈА РЕЛИГИЈЕ

Издање Светог архијерејског синода Српске православне цркве, Београд, 1971

Професор др Радмило Вучић познат је нашем ширем кругу читалаца као писац већег броја студија објављених у теолошким часописима, а посебно је запажено његово дело *Психологија културе* (Београд, 1967.) у коме се обрађују проблеми психологије науке и психологије уметности. Као трећи део излази *Психологија религије*.

Ова књига свакако превазилази оквире искључиво само школских потреба, а писана је са хришћанског и нарочито православног гледања на овет који има тако богату традицију и видне резултате. Оно што ово дело професора Вучића посебно одликује, што га чини значајним истраживачким радом и даје му изванредну вредност, то је начин излагања и веродостојног документовања. Аутор је успео да грађу зналачки прикаже и ослободи је апстрактности и примерима врло тесно повеже за праксу, тако да осећамо живе, конкретне личности које учествују у излагању актуелних проблема. Одлично је спроведен принцип јединства душевног живота са начином људског деловања, а у истој мери је изражено и начело неразлучивог јединства са знања, емоција и воље, што је утолико значајније чим је предмет деликатнији.

Док још уопштено говорим о овој књизи, пре него што пређем на информативан приказ, хоћу да скренем пажњу читаоцима и на особиту васпитну вредност овог дела. Па то васпитно произилази из навођења дивних примера наших православних богоугодника као што су, рецимо, Свети Сава, а од новијих савремених научника Теоктист и Симеон Студенички, Никанор, Арсеније и Митрофан Хиландарац, Георгије Русички и многи други. Ове нама познате и блиске личности изнедрила је Српска православна црква. Нису мање достојни пажње и остали наводи из психолошке литературе од светог Августина до научника Рудолфа Ота, јер је уношењем њиховог искуства дело добило у свежини садржаја. На овај начин писана књига постаје читаоцу блиска и интересантна, па било да је у рукама студената теологије, или љубопитљивог грађанина, или одређеног стручњака.

Увод обухвата општи значај психологије религије, њен однос према другим наукама а посебно према религији, изворе и методе испитивања све до појаве научне психологије религије. Сигурно је да ће се од почетка, од овог уводног дела у свест читалаца дубоко утиснути пишчева напомена.

на: „Учитељу вере може психологија да олакша налажење пута и средстава до душе вернога“ (стр. 6), а „религиозна истина има најсигурнију доказну моћ у самом животу“ (стр. 13).

Први део књиге приказује развој религиозности код појединаца још од детињства, а према истраживачу Кастиљанију дете увек има антропоморфну представу о Богу (стр. 35). Религија младалачког доба ослања се на оно што се „свесно и јасно осећа као постојање нечег невезаног законима природе“ (стр. 39) али и као „сусрет две данас најугицајније области: науке и религије“ (стр. 43). Свакако да ће природа, наслеђе и околина, о којима аутор говори, утицати на младе људе, али „не би било претерано рећи да религиозни човек, више него други, даје овој печат променама око себе, а не обратно“ (стр. 50). Професор Вучић види јасно сву сложеност тог савременог проблема и улаже искрен напор да кроз приказивање и супротних гледишта дође до реалног решења: „Не треба се бојати сумње; код младића је то пут који скоро мора на пробе, нарочито ако нема сталног верског васпитача који га води од детињства до зрелости“ (стр. 44).

Други део књиге говори о религиозној личности у свим њеним облицима: оснивач религије, пророк, свештеник, монах, подвижник и јуродиви. Све ове личности прожима једно дубоко уверење у истинитост свога доживљаја, а надахнуће долази из њихове искрене вере. „Не само да пророк припада свету истине, он умире лако за њу“ (стр. 53). Без пламене љубави према своме позиву, без ентузијазма и одушевљења нема ни ваљаног свештеника, јер „свештеник не иступа са својом мишљу, са својим искуством, он иступа са истином утврђеном у цркви у току њене дуге историје“ (стр. 59). Утолико је деликатнији позив монаха и његова у-

нутрашња борба и снажна побуда која долази као „одрицање сопствене воље и послушање“ (стр. 61). Стога ће писац да закључи да „подвижник представља најчистији облик религиозног духа који може човек да оствари“ (стр. 61). Једну варијанту подвижника чини јуродиви. „Најјача компонента у доживљају јуродивота могла би се обележити као занемелост. То је ћутање пред величанственим, и то у осећању немогућности да му се својим средствима приближимо“ (стр. 72).

У трећем делу књиге професор Вучић излаже основне доживљаје религиозног духа полазећи од доживљаја светости. У аспекту научно-психолошком ребају се врсни примери и образложења, суптилне анализе и тумачења. „Јер битно што изражава идеја светости јесте: постојање једног света, једног бића, који је првобитно, исконски невезан за материју. Чистота је могућна само за биће које није у простору и времену, које је изнад свега створенога. Само је Бог свет“ (стр. 79). Са великим успехом је аутор протумачио идеал светости када каже: „Апсолутна светост припада само Богу. Али тежња светости обележава суштину душевног живота Хришћана“ (стр. 83). Али хришћанство доживљај светости тумачи и схвата искључиво као милост Божју кроз благодат Духа Светога. Истине ради писац је навео и размимоилажења у гледиштима у погледу природе светости, њеном квалитету, значају и општој вредности. „Тако се са чисто психолошког гледишта може рећи да се доживљај светости остварује у најчистијем облику у Хришћанству. Отуда су за психолога хришћански подвижници најинтересантнији предмет посматрања“ (стр. 89).

У најснажнији део овог поглавља а можда и целе књиге спада студија о конверзији. Дата је исцрпна анализа појаве преображавања личности, одлично је објашњен појам измене

и препорода људског бића и ваљано подвучена унутрашња усмереност духа према Нумену, тако да и „доживљај Нумена код појединца усмери све функције духа ка њему и омогући им пуно изражавање” (стр. 92). Аутор је потпуно успео да нам дочара све ступњеве конверзије: ступањ припреме када „будући конвертит полази од критике и самокритике” (стр. 94), затим ступањ промене где су „нарочито јака осећања наде, вере, среће, сигурности, одлучности” (стр. 95), ступањ који представља поновно рођење, „јер „у нов систем се преуређују мисли, појмови и убеђења” (стр. 96) и као последица из конверзије произилази мисионарско одушевљење које „добија потстрек и постаје средишна покретачка снага” (стр. 97). Колико је појава конверзије посвећена пажња види се из тога што је писац обрадио и историјат овога проблема (стр. 108) и показао разне теорије и покушаје њеног објашњавања (стр. 109). „Праву конверзију доживе они који самостално, из себе полазећи, а налазећи у себи додир са утицајем Нумена, створе форму активирања својих потенцијалних снага. Где тога нема адекватније је говорити о верском васпитању и развоју религиозне личности” (стр. 114).

Да би истакао колико *аскеза* има ванредну улогу у процесу ослобођења људске природе, писац је у изношењу њеног општег значаја показао да „религиозна душа пати стога што је скучена, везана за тело, што је осуђена на задржавање у своме стремљењу ка слободи, чистоти, светости” (стр. 136), јер „из тежње светости ниче аскетско држање према датом свету” (стр. 139). Уз приложене теорије, објашњење религиозне побуде, утврђену границу аскезе ни приказивање њених врста, дат је и резиме у погледу данашњег стања у „наше доба које гаји уверење да се зло може уклонити или бар надомес-

тити техничким средствима” (стр. 144). Па и поред превласти технократије, значи „човек који уз самоодрицање чини другом добро вођен је идејом добра” (стр. 145). Уколико је ово наше доба заиста атомско и материјалистичко, утолико је веће херојство одредити се за монашку чедност, сиромаштво и послушање, пост, бдење и молитву, јер „жеља за Нуменом доноси и жељу за ослобођењем од простора и времена као носилаца целог искљученог света” (стр. 149). Пут ка Нумену води трновитом стазом савлађивања греха. А писац нам појам преховности објашњава рационалистичким схватањем будизма, кога иначе у више махова наводи, а затим јасније одређује са гледишта Светог писма (стр. 152), искуства православних испосника (стр. 154—5) и савремених теорија које покушавају да протумаче доживљај преха (стр. 156—8). У хришћанству грех има улогу врло значајну, јер „религиозност носи у себи уопште осећање потребе за окајањем и она може да прелази границе индивидуалности и њених прехова” (стр. 160). Сузе, самоћа, ћутање, смирење и љубав, које помиње професор Вучић, откривају нам стварну повезаност ових пратилаца подвижничког духа, који иде у равнотежењу и независности од спољашњих збивања, нарочито у данашњем времену када је тешко оплеменили човека кога су техничка достигнућа скоро заслепила. „Наше доба цени живот према интензитету промена у њему. Оно стога обично нема разумевања за људе који душевни мир цене изнад свега” (стр. 172).

Систематско изучавање једног од најкрупнијих доживљаја, појаву *мистике* захтевало би далеко више простора него што је то учинио професор Вучић. Па ипак успех није изостао ни у овом обиму да се покаже мистика као пролажење границе искљученог света и „то је доживљај

спајања религиозне душе са Нуменом" (стр. 178). Читалац, чак и ако је мање упућен у овај феномен, пратиће пишчево излагање са интересовањем и великом лакоћом, јер је и овај одељак прожет веродостојним примерима из искуства, рецимо, Георгија Русичког и Дионисија Ареопита, будисте Рамачандра и мистика Екхарта, свете Катарине Женевске и свете Терезе од Авиле.

Човек у тежњи да се што присније повеже са Богом, *молитвом* се разговара са својим врховним идеалом. Примери које писац наводи убедљиво говоре о снази директног обраћања Апсолуту, јер се личност „уздиже до степена умне молитве без обзира да ли је од тих побуда најјачи разум или осећање" (стр. 198). Цело људско биће на крилима молитве снагом свога ума, емоције и воље приближава се Богу и „свим својим бићем тежи, стреми, тј. молитвено га доживљава" (стр. 201).

Професор Вучић завршава своје дело закључком о *религији* који представља, строго узев, доследно спровођење генетичког принципа проблема религије уопште. Религиозност се не може сводити само на извесну њену манифестацију, већ се морају имати у виду и обухватити сви значајни фактори почев од чињенице да не

постоји ниједна друштвена формација без религије; религија се не може свести на науку или нешто слично; смисао свему што постоји и што се догађа може дати само Бог; религиозни доживљај јесте личан али потврђује присуство Светворца који је и сам религиозни доживљај усадио у човека; психолошки може да се прати развој религиозне свести од магије до философског монотеизма, али јудео-хришћански монотеизам је дар откровења а не закључак ума философског. Дозволимо аутору да заврши речима: „За вернога Нумен је увек светост, тј. пре и изнад сваке везаности за просторно-временску стварност" (стр. 213).

Професор Вучић је врло савесно извршио један деликатан задатак. Употребио је адекватну стручну терминологију, али је сачувао литерарну свежину. Пружио је темељан синтетички приказ проблема у психологији религије користећи се врло често примерима из својих личних забележака. Можемо да приметимо и то да је аутор свакако из личне скромности изоставио титулу „доктор", али ћемо да му са чуђењем замеримо што је употребио термин „философија" уместо „философија" кад знамо да грчка реч философија значи љубав према мудрости.

Слободан Петровић

Душан К. Петровић

ИСТОРИЈА СРЕМСКЕ ЕПАРХИЈЕ

Сремски Карловци 1970. 80, стр. 143.

Књига професора Душана Петровића даје на основу исцрпне литературе и нове архивске грађе преглед историје Сремске епархије, полазећи од христјанизације Срема, пре доласка Словена па до наших дана, приказујући у облику шематизма и савршено стање ове епархије.

Како се ради о врло великом временском раздобљу, писац је историју Православне цркве у Срему изнео прилично сажето, али довољно информативно. То задовољава тим пре што је аутор у научном апарату указао на изворе и литературу у којима се могу наћи детаљнији подаци за појединости изнесене у књизи. Од Велике сеобе писац је градиво распоређивао по митрополитима, касније по патријарсима, док је целокупно то раздобље према основима правног уређења Карловачке митрополије поделио на привилегијално (1690—1779), деклараторијално (1779—1868) и рескриптуално доба (1868—1920). Детаљније распоређивање градива искључиво према личностима не изгледа на први поглед методолошки сасвим исправно, јер поглавари те Митрополије нису били искључиви, одлучујући, фактори који су утицали на ток ствари и судбину Цркве на овом подручју, већ је било и много других фактора, и субјективних и објективних, који су диктирали и условљавали ток живота овдашње Цркве у од-

ређеном времену. Међутим, иако су поједини јерарси често били више у положају онога на кога догађаји утичу него ли су сами пресудно утицали на савремене им догађаје, иако су политичким махинацијама аустријских власти били онемогућавани у властитој активности, они су трошили већину своје снаге на дефанзиву и давали тон животу Цркве и Српског народа на овом подручју. Та чињеница, зато, оправдава овакву пишчеву поделу материјала.

Писац је успео да и оваквом поделом казивања дочара ток догађаја и да историју овог црквеног подручја повеже у органску целину. Приказао је како су се наши јерарси и њихови савременици довијали у тешким приликама, чували веру и водили народ просвети и напретку. При томе је нарочита пажња обрађена на рад карловачких митрополита као епархијских архијереја. Зато читајући ову књигу ми осећамо као да смо у Карловцима, посматрамо како се граде поједине значајне куће, школе, цркве, интернати, дворови. Присусуствујемо саборима и скупштинама, идемо на излете у фрушкогорске манастире, сретамо знамените архимандрите и игумане, сећамо се светих Бранковића и значајних митрополита и патријараха, обилазимо знаменитости, осећамо дах прошлости. Прибли-

жујемо се нашим данима. Ту нас пресрета страشان препад другог светског рата са свим — данас већ невероватним — страхотама. Сремска епархија ушла је у наше дане као тешки рањеник, који још и данас вида своје болне ране. Вида их успешно. Најбољи доказ су подаци о савременом стању Епархије. Цркве се оправљају и праде, свештенички редови се попуњавају новим снагама, феникс се опет родио из пепела.

Књига је пуна драгоцених података, које је овај дугогодишњи радник на црквеној историји марљиво сакупио. Највећу вредност имају нови архивски подаци. С друге стране, користећи податке Шематизма Карловачке митрополије према подацима из 1905. године, писац је понекад у-

потребио и неке податке узете отуда, који су непотпуни или нетачни. Ради се о датумима подизања и живописања цркава као и о сликарима који су их живописали. Међутим, то ће историчари наше уметности исправити, уколико већ нису објавили новије резултате својих истраживања у том погледу.

У сваком случају, књига професора Д. Петровића корисно ће послужити и као извор информација широком кругу читалаца и као указатељ на изворе и литературу онима које буде историја Сремске епархије и њених цркава детаљније интересовала. Зато њену појаву треба поздравити и топло је препоручити.

Д. Кашић